

YENİ EKONOMİ VE FİNANSAL PİYASALAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Cem SAATCİOĞLU^(*)

Özet: Bu çalışmada Yeni Ekonomi'nin finansal piyasalar üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Yeni Ekonomi kavramı, birçok iktisatçı tarafından enformasyon ve iletişim teknolojilerinin mikro ve makro ekonomik boyutta yarattığı değişimleri açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle internet teknolojisinde görülen hızlı gelişme ticaretten turizme, eğitimden sağlığa kadar birçok alanı etkilemektedir. Diğer yandan bu tür teknolojiler 1990'lı yıllardan itibaren dünyadaki finans hizmetlerinde büyük bir dönüşümün yaşanmasına neden olmuş ve E-finans adı verilen yeni bir finansal hizmet sağlama yönteminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte yeni teknolojiler, piyasada işlem yapan ekonomik birimlerin işlem maliyetlerinde düşüşler yaratırken enformasyonun taraflar arasındaki asimetrik dağılımından kaynaklanan sorunları da önemli ölçüde hafifletmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Ekonomi, E-finans, İnternet, E-ticaret, Asimetrik Enformasyon

Abstract: In this research the effects of New Economy on financial markets is analysed. The concept of New Economy is used by a lot of economists to explain the changes on micro and macro economic levels which are caused by information and communications technologies. Especially rapid change in internet technologies have affected a lot of field such as trade, tourism, education and health. On the other hand, this kind of technologies has caused big transformation in financial services in the world and it also provided the basis of emergence of a new method of providing financial service, which is called e-finance. In addition to this, new technologies cause decrease in transaction costs of economic units which act in the markets and also substantially decrease the problems which is caused by asymmetric information among different parties.

Keywords: New Economy, E-finance, İnternet, E-commerce, Asymmetric Information

I.Giriş

1990'lı yıllar ABD Ekonomisi'nde işsizlik ve enflasyonun azalma gösterdiği buna karşın verimlilik ve büyüme de ise önemli ölçüde artışların gerçekleştiği yıllar olmuştur. Bu dönemde ABD Ekonomisi'nde gözlenen üstün performans artışını açıklamaya yönelik bir çok çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların çoğunda ABD Ekonomisi'ndeki performans artışının temelinde enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan yoğun yatırımların olduğu tezi savunulmuş ve bu olgu literatürde "Yeni Ekonomi" kavramı çerçevesinde ele alınmıştır.

Yeni Ekonomi kavramının günümüzde ortak bir tanımı yapılamamakla birlikte bu kavram farklı şekillerde ifade edilmektedir. Hatta literatürde "Dijital

^(*) Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü

Ekonomi”, “E-Ekonomi”, “Ağırlıksız Ekonomi”, “Tekonomi” ve “İnternet Ekonomisi” gibi kavramların Yeni Ekonomi kavramı yerine kullanıldığı görülmektedir.

Yeni Ekonomi'nin en önemli unsurlarından birisi internettir. 20. yüzyılın son yıllarında özellikle mikro elektronik ve bilgisayar teknolojisi alanında gözlenen hızlı teknolojik ilerlemeler günümüzün en önemli network temelli teknolojilerinden biri olan interneti yaratmıştır. İnternetin hızla yaygınlık kazanmasıyla beraber ülkelerarası sınırlar ortadan kalkmış ve hızlı bir teknolojik yarış başlamıştır. İnternet ve uygulamaları günümüzde ticaretten finansa kadar bir çok alanda kullanılmakta ve bu alanlarda önemli etkiler yaratmaktadır.

Ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonlar, deregülasyon ve internet ile kablosuz iletişim teknolojilerindeki gelişmeler finansal hizmetlerin yapısını köklü biçimde değiştirmektedir. İnternet ve benzeri teknolojiler yeni dağıtım kanalları yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda finansal hizmetleri sağlamada da önemli araçların ortaya çıkmasına ve hızla gelişmesine neden olmaktadır .

Elektronik iletişim araçları kullanılarak yapılan finansal pazar ve hizmet sağlama olarak adlandırılan e-finans, online olarak cep telefonlarından veya diğer uzaktan erişim mekanizmalarında görülen hızlı değişimden yoğun biçimde etkilenen alanlardan biri olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren bankacılık, finans sektörü ve birçok işletme üzerinde büyük etkiler bırakan e-finans, günümüzde gelişmiş ülkeler ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde geniş bir kullanım alanına sahiptir.

Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinde görülen hızlı gelişim, e-finans uygulamalarıyla sınırlı değildir. Finansal piyasalar ekonomide bilgi yoğun piyasalar olmaları dolayısıyla önemli bilgi sağlama ve işlem maliyetlerini de beraberinde getirmektedirler. Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki (ICT) gelişim bu piyasalarda bilgi toplama için harcanan işlem maliyetleri üzerinde düşürücü etki yaratmakta ve piyasaların işleyişini bozan asimetrik enformasyon sorununu kısmen hafifletmektedir.

II.Yeni Ekonomi, İnternet ve E-Ticaret

A. Yeni Ekonomi

Yeni Ekonomi kavramı özellikle 1990'lı yılların sonlarında en fazla tartışılan ve üzerinde yorum yapılan kavramlardan biri olmuştur. Konunun uzmanı kişiler tarafından yapılan birçok çalışma olmasına rağmen, Yeni Ekonomi kavramı ve kapsamı hususunda tam bir uzlaşma sağlanamamıştır. Benzer biçimde Yeni Ekonomi çerçevesinde yapılan tartışmalarda sonuçsuz kalmaktadır. Çünkü Yeni Ekonomi farklı kişilere farklı şeyleri ifade etmektedir (Bosworth ve Triplet, 2000: 1). Bazı uzmanlar Yeni Ekonomi kavramını globalleşme ve deregülasyonu da içine alan geniş bir çerçevede ele alırken bazıları ise enformasyon ve iletişim teknolojilerine yapılan yoğun yatırımların

verimlilik ve büyüme üzerine olan pozitif etkisi şeklinde değerlendirilmektedirler.

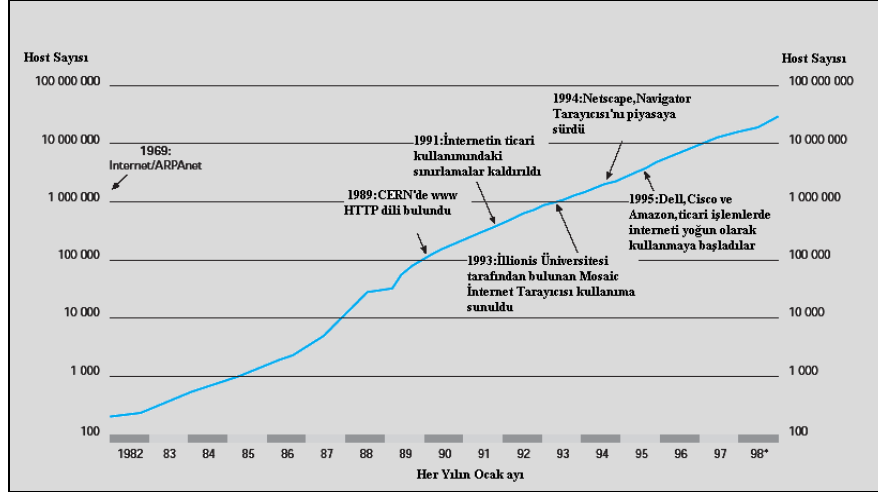
Yeni Ekonomi'yi tanımlayan genel bir tanım ise, Davies ve diğerleri tarafından yapılmıştır. Bu tanımda Yeni Ekonomi, son yıllarda ABD'nin olağandışı ekonomik performansından kaynaklanan yeni bir paradigma olarak ifade edilmekte, teknolojik gelişmeler, globalizasyon, ürün ve emek piyasalarında yaşanan yapısal değişim ortaya çıkan bu paradigmanın itici güçleri olarak kabul edilmektedir (Davies vd., 2000: 3).

Atkinson ve Court'a göre ise Yeni Ekonomi, son 15 yılda ABD ekonomisinin yapısını, fonksiyonlarını ve kurallarını değiştiren bir dizi niteliksel ve niceliksel değişimle ilgili olup, bu değişimin ve ekonomik büyümenin altında yatan temel faktörler ise, yenilikçi fikirler ve teknolojik ilerlemedir (Atkinson ve Court, 1998: 8). Gordon ise Yeni Ekonomi kavramını 90'ların ortalarında bilgisayar donanımı, yazılımı ve telefon hizmetlerindeki fiyat düşüşleri, bilgisayar veri işleme ve iletişim kapasitesindeki artış ve internetteki hızlı gelişmeye atfen kullanmaktadır (Gordon, 2000: 2).

B. İnternet ve Gelişim Süreci

İnternet milyonlarca bilgisayarın birbirine bağlandığı ve yoğun bir bilgi akışının gerçekleştiği, geniş bir ağ olarak tanımlanabilir. İlk internet teknolojisi, 1960'lı yıllarda Amerikan Savunma Bakanlığı'nın yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. ARPANET olarak adlandırılan ilk internet teknolojisi eğitim, araştırma ve savunma amaçlı olarak uzak noktalardaki bilgisayarları birbirine bağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Tasarlanan ağın en önemli özelliği ise diğer ağlardan farklı olarak, ağ oluşturulan fiziki birimlerden birinin zarar görmesi halinde bile ağın kalan kısmında iletişimin kesintiye uğramamasıdır. (Akın, 2001: 46).

1989 yılında internetin gelişim sürecinde önemli basamaklardan biri olan HTML adı verilen text yöntemi ve HTTP denilen iletişim yöntemi Avrupa Pratik Araştırmalar Merkezi'nde icat edilmiştir. Ayrıca 1991 yılında internetin ticari amaçlarla kullanımı üzerine getirilen sınırlamalar ortadan kaldırılırken, 1993 yılında ise Illionis Üniversitesi'nde ilk internet browserı (internet tarayıcısı) olan Mosaic geliştirilip kamunun kullanımına sunulmuştur. Diğer taraftan, 1994 yılında Netscape yazılım firması bilgisayar kullanıcılarının dünyaya açılmasını sağlayan bir internet browserı olan Navigator'ü piyasaya sunmuştur (Söylemez, 2001: 96).

Kaynak : OECD, 1999, s. 9.

Şekil 1: İnternet ve E-ticaretin Gelişim Aşamaları

İlk internet bağlantısının gerçekleştirildiği 1969 yılından günümüze internet kullanımında önemli artışlar görülmüştür. İnternet özellikle son 10 yılda çok büyük gelişim göstermiştir. İnternet özellikle son 10 yılda çok büyük gelişim göstermiştir. 1996 yılında kullanıcı sayısı 40 milyonla sınırlı iken günümüzde bu sayı 500 milyonu geçmektedir (Forster, 2000: 254). Finansal işlemlerde, internetin kullanımı karakteristik özellikleri olan yüksek hız, düşük maliyet ve geniş bir iletişim ağı olması nedeniyle işlem maliyetlerini büyük oranda düşürmekte ve müşteri memnuniyetini arttırmaktadır.

C. Elektronik Ticaret (E-Ticaret)

E-ticaretin gelişimi 1990'lı yıllardan sonra internet teknolojisinde görülen hızlı değişimden büyük ölçüde etkilenmiştir. Her ne kadar internetin ticari amaçla kullanımının sınırlı olduğu 90'lı yıllar öncesinde e-ticaret faaliyetleri gerçekleştirilse de e-ticarette görülen asıl gelişme, internetin 1991 yılından sonra ticari amaçla kullanılmasına getirilen sınırlamanın kaldırılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Elektronik ticaret, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak ortaya çıkan ve geleneksel ticarete alternatif olmaktan ziyade onu tamamlayan ve kolaylaştıran bir yöntemdir. E-ticaret bir işletme amacının başarılı olmasını sağlayacak şekilde tasarlanan ve elektronik olarak yürütülen iş süreçlerine başlangıç noktasından son noktaya kadar enformasyon ve iletişim teknolojilerinin uygulanması şeklinde de tanımlanabilmektedir (Jentzsch ve Miniotas, 1999: 435).

Dünya Ticaret Örgütü'ne göre ise e-ticaret; mal ve hizmetlerin, üretim, reklam, satış ve dağıtımının, iletişim ağları üzerinden yapılmasıdır (www.wto.org). Elektronik ticaretle ilgili tanımların dışında bu konuda belirtilmesi gereken önemli bir noktada e-ticaretin sadece mal ve hizmetlerin satış işlemleriyle ilgili olmadığı, bunun yanında satış sonrası ürün desteği, pazarlama gibi fonksiyonları da içinde barındırdığıdır.

Tablo 1: Geleneksel Ticaret ve E-ticaret Arasındaki Farklar

<i>Satın Alma İşlemleri</i>	<i>Geleneksel Ticaret</i>	<i>Elektronik Ticaret</i>
<i>Satın Almayı Yapan Firma</i>		
Bilgi Edinme Yöntemleri Talep Belirtme Yöntemi	Görüşmeler, Dergiler, Kataloglar, Reklamlar	Web Sayfaları
Talep Onayı	Yazılı Form	Elektronik Posta
Fiyat Araştırması	Yazılı Form	Elektronik Posta
Sipariş Verme	Kataloglar ,Görüşmeler, Yazılı Form ,Faks	Elektronik Posta ,EDI
<i>Tedarikçi Firma</i>		
Stok Kontrolü	Yazılı Form, Faks, Telefon	Online Veri Tabanı, EDI
Sevkiyat Hazırlığı	Yazılı Form, Faks, Telefon	Elektronik Posta Online Veri Tabanı
İrsaliye Kesimi	Yazılı Form	Web'e Bağlı Veri Tabanı, EDI
Fatura Kesimi	Yazılı Form	Web'e Bağlı Veri Tabanı, EDI
<i>Satın Almayı Yapan Firma</i>		
Teslimat Onayı	Yazılı Form	Elektronik Posta ,EDI
Ödeme Programı	Yazılı Form	Web'e Bağlı Veri Tabanı, EDI
Ödeme	Banka Havalesi ,Posta, Tahsildar	İnternet Bankacılığı, EDI, EFT

Kaynak : Bozkurt, 2000, s. 200.

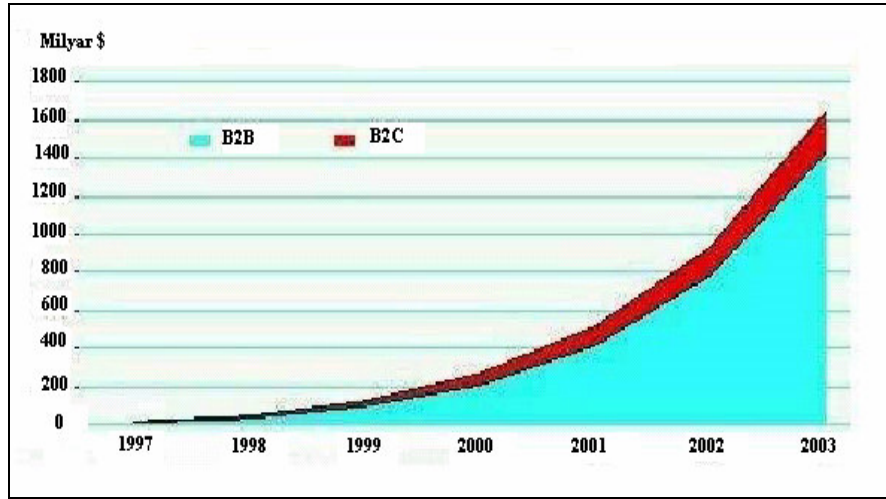
Dünya e-ticaret hacmine bakıldığında 1997 yılında 26 milyar dolar olarak gerçekleşen bu rakamın Forrester Reseach'e göre 2003 yılında 3 trilyon doları geçeceği tahmin edilmektedir (Anbar, 2002: 1).

E-ticaret genel olarak altı kategori içerisinde değerlendirilmektedir (Özgener, 2003: 264 265);

- İşletmeden İşletmeye E-Ticaret (B2B): iki şirket arasında yapılan e-ticaret bu kapsamda değerlendirilmektedir. Şirketler tedarikçilerden sipariş almak, fatura almak veya ödeme yapmak amacıyla B2B yapmaktadır. B2B dünya e-ticaret hacmi içerisinde en büyük paya

sahip olmakla birlikte ilerde de bu payını koruyacağı beklenmektedir.

- İşletmeden Tüketicie E-Ticaret (B2C): İnternetin gelişiminin ilk aşamalarında firmalar, internette kurdukları Web sitelerini daha çok firmayla ilgili olarak firmanın adresi, telefon numarası, ürünler vs. gibi genel bilgiler vermek amacıyla kullanmışlardır. Bu tip girişimler e-ticaret açısından ilk uygulamalardır. Daha sonraları ise bu sitelerde internet üzerinden alış-veriş yapmak imkanı ortaya çıkmış ve böylece B2C denilen işletmeden tüketiciye e-ticaret faaliyetleri başlamıştır. Şekil 2'den görüldüğü gibi gerek B2B gerekse B2C e-ticaret yöntemleri son yıllarda hızla gelişme kaydetmiştir.

Kaynak: İnceoğlu, 2002, s. 19.

Şekil 2: B2B ve B2C Tahminleri

- Tüketiciden Firmaya E-Ticaret (C2B): Geleneksel satış yöntemleri içerisinde tüketiciye firmaya satış yöntemi bulunmamasına karşın e-ticaret, tüketiciye firmaya olan ticareti de mümkün kılmaktadır.
- Tüketiciden Tüketicie E-Ticaret (C2C): Bu uygulama henüz başlangıç aşamasındadır. Bu e-ticaret yönteminde kişiler elektronik ortamda karşı karşıya gelmekte ve ellerinde mevcut olan malları alıp satmaktadır. C2C ile ilgili doğru ve eksiksiz bilgiyi temin etmek ve değerlendirmek oldukça güçtür. Fakat bu yöntemin kullanımı dünyada ve ülkemizde hızla artmaktadır.
- Yönetimden Firmaya E-Ticaret (G2B): Firmalar ile kamu kuruluşları arasında elektronik ortamda yapılan ticari işlemler;

kamu ihalelerinin elektronik ortamda yayınlanması ve bu ihaleler için aynı ortamda teklif alınması, vergi ödemeleri ve gümrük işlemlerinin sanal ortama taşınmasıdır.

- Yönetimden Tüketiciye E-Ticaret (G2C): Yönetimden tüketiciye e-ticaret henüz gelişme aşamasındadır. Hükümetler hem B2C hem de G2B e-ticaret türlerinin gelişimine paralel olarak sosyal güvenlik ödemelerini, ehliyet, pasaport başvurularını internet ortamına taşımak amacıyla çalışmalar yapmaktadır.

III. Elektronik Finans (E-Finans)

Teknoloji alanındaki ilerlemelerle birlikte, finansal hizmetlerin üretilmesi ve sağlanmasında kullanılan yöntemler de değişiklik göstermeye başlamıştır. İnternetin son yıllarda gösterdiği hızlı yükseliş, e-ticaret, e-iş kavramlarının yanında önemli bir yeniliği ifade eden e-finans kavramının da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

E-finans en çok kabul gören tanımıyla; Elektronik iletişim ve hesaplar kullanılarak finansal hizmetlerin ve pazarların sunulmasıdır (Allen vd.,2000: 2). E-finansın gelişimi, finansal piyasalar üzerinde köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler iki büyük alan üzerinde etki yaratmaktadır. Bu gelişmelerden ilk olarak bankalar ve finansal hizmetler etkilenmiştir. İnternet ve diğer iletişim araçlarındaki gelişim, bankacılık sektörünü tüm açılardan köklü biçimde değiştirirken, geleneksel olarak bankalar tarafından gerçekleştirilen bir çok hizmet başka kurumlar tarafından da gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Köklü değişimlerin yaşandığı diğer alan ise finansal piyasalarda görülen dönüşümdür. Piyasalar artık fiziki mekandan bağımsız hale gelmektedir. Yeni teknolojiler ile birlikte bono-tahvil piyasaları ve döviz piyasaları küreselleşmektedir. Yaşanan gelişmeler güvenlik, regülasyon, rekabet, tüketici ve yatırımcıların korunması ile küresel kamu politikasını ön plana çıkartmakta ve piyasalarda işlemlerin sorunsuzca sürdürülmesi için bu tür uygulamaları zorunlu hale getirmektedir (Claessens vd., 2000: 11 20).

E-finansla birlikte finansal hizmetlerde yaşanan değişimler şu şekilde sıralanabilir (Claessens vd., 2001a: 2 3);

- E-finans, piyasaları daha düşük maliyet ve daha yüksek rekabetle çalışmaya zorlamaktadır. Özellikle bankalar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. E-finans olanakları bankaları verdikleri hizmetler karşılığında daha düşük ücret istemeye zorlamaktadır ve bu durum bankalar ve diğer finansal araçların gelirlerinde hızlı düşüslere sebep olmaktadır.
- İnternet ve benzeri teknolojiler yeni dağıtım kanalları olmanın ötesinde finansal hizmetlerin sağlanmasında da önemli etkiler yaratmaktadır.

- Teknolojik ilerlemeler finansal hizmet endüstrisinin yüzeyini değiştirmektedir. Aralarında online bankaların, online brokerların ve firmaların bulunduğu yeni hizmet sağlayıcıları farklı ülkelerdeki tüketicilere finansal hizmetleri karşılaştırma olanağı sunmaktadır.
- Elektronik ticaret ve iletişim ağları ticari maliyetleri düşürmekte ve fiyatları daha iyi belirlenmesini olanaklı kılmaktadır.
- İnternet ve diğer teknolojik gelişmeler finansal servis üretimindeki ölçek ekonomilerini küçültmekte ve bu küçülen ölçek ekonomileri, finansal hizmet sektöründe rekabeti arttırmaktadır.

A. Yeni Finansal Hizmet Sağlayıcıları

Finansal hizmetler günümüzde geleneksel “tuğla-harç” (brick and mortar) şubeciliğinden, kablosuz araçlara kadar uzanan oldukça fazla sayıda kanal aracılığıyla sunulmaktadır. Uygulamada, görülen aşamalar örtüşmelerine ve dikey olarak bütünleşmelerine karşın, finansal hizmetlerin üretimi ve dağıtımı 6 aşamada incelenebilir. (Claessens vd., 2000: 3)

- **Erişim Araçları:** Erişim araçları birçok tüketici için finansal hizmetlerle ilişki kurmada ilk nokta olmaktadır. Bu araçlar, kişisel bilgisayarlar, kişisel dijital asistanlar (Palm Pilots gibi), internet erişimli televizyonlar, cep telefonları ve diğer kablosuz iletişim araçlarıdır.
- **Portallar:** Portallar, erişim araçları ve finansal hizmet şirketleri arasındaki iletişimde kritik bağ konumundadırlar. İnternet üzerindeki portallar sayesinde erişim araçlarını kullanarak bir çok finansal hizmet sağlayıcı firmaya ulaşılabilir. Bugün finansal hizmet firmalarının hazırladığı portallar dışında AOL, Lycos ve Yahoo gibi genel portallar da benzer hizmeti vermektedir.
- **Aggregators (Toplayıcılar):** Toplayıcılar, portalları işlev olarak tamamlamaları yanında tüketicilere ipotek, sigorta ve ödünç ürünleri sunan farklı finansal hizmet sağlayıcılarını karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Türkiye’de faaliyet gösteren sigortam.net birçok sigorta şirketini bir çatı altında toplayarak internetten bu şirketleri karşılaştırma hizmeti vermektedir.
- **Finansal Kurumlar:** Finansal kuruluşlar, finans hizmeti sağlayan küreselleşmiş markaların (Citigroup, Deutsche Bank) toplandığı holdingler veya uzmanlaşmış finans hizmeti veren şirketler olarak faaliyette bulunmaktadır. Banka ve büyük sigorta şirketleri, kısmen yeni rakiplerin girişine tepki olarak veya yeni teknolojilerden yararlanmak; bunun yanı sıra artan bir ticari alan ve elektronik dağıtım içerisinde yer alabilmek için tanınmış marka isimleri çevresinde birleşmektedir.
- **Finansal Ürünler:** Finansal ürünler, tüketicilerin ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirilmekte ve geliştirilmektedir. Bu ürünler

uzmanlaşmış finans hizmeti sunan sağlayıcılar ve finansal olarak birleşmiş holdingler tarafından dağıtılmaktadır.

▪ **Finans Hizmetlerine Alt Yapı Desteği Veren Kuruluşlar:** Bu kuruluşlar sistemdeki kurumlara günümüzün hızla değişen dünyasında ihtiyaç duyulan hızlı adaptasyona olanak tanıyan, tamamen bütünleşmiş e-finans sistem çözümleri sunmaktadır. S1, Sanchez ve System Access gibi uzmanlaşmış yazılım mühendisliği şirketleri ihtiyaç duyulan teknik desteği sağlayan şirketlerden başlıcalarıdır.

Tablo 2: *Finans Hizmetlerinin Yeni Dünyası*

Elektronik Sağlayıcılar	S1, Checkfree, Sanchez, System Access, Back-Offices	Finans Holding Gruplarının Dikey Entegrasyonu Finansal ve Diğer Holdinglerin Dikey Entegrasyonu
Finansal Ürünler	Ev Bankacılığı, İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler, Aracılık, Sigorta, Elektronik Cüzdanlar, Elektronik Hesap Ödemeleri ve Fatura Ödemeleri, Çekler, İş Hizmetleri, Kredi Kartları	
Finansal Kurumlar	Uzmanlaşmış Finansal Hizmet Sağlayıcıları .com, Finansal Olarak Birleşmiş Holdingler, Telecom/Kamu Şirketleri	
Aggregators (Toplayıcılar)	LendingTree.com, Dollarex.com, AdvaceMortgage.com, Ins_web.com	
Portallar	Yahoo, Microsoft, Infoseek, Home, Netscape	
Ulaşım Araçları	Klasik Banka Şubeleri, PC ile Modem, Televizyon, Kiosk, Kablosuz İletişim Cihazları	

Kaynak: Claessens vd., 2000, s. 3.

B. Gelişmekte Olan Ülkelerde E-Finans

E-finans'ın ekonomik etkileri gelişmiş ülkeler ile sınırlı değildir. Bir çok gelişmekte olan ülke e-finans uygulamalarını kullanmak için çalışmalar yapmaktadır. Finansal sistemleri gelişmekte olan ülkeler için e-finans bir çok fırsatı da beraberinde getirmektedir. İşgücünün ve kaynakların kötü dağıldığı, aracılık masraflarının oldukça yüksek, piyasadan bilgi sağlamanın çok zor olduğu bu ülkelerde, e-finans, finansal sistemin optimizasyonu için bir çok olanak sunmaktadır. Bununla birlikte e-finans, finans hizmetlerinin offshore hesaplarından aktarılmasını sağlamakta, zayıf finansal yapıya sahip olan ülkelerin uluslararası teknolojiden faydalanmalarını ve işlemleri hatasız biçimde yapmalarına katkı sağlamaktadır. (Classessens vd., 2001b: 7 8)

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde de e-finanstan fayda sağlayabilmek için telekomünikasyon, hisse senedi, elektronik işlemler için altyapı ve enformasyon alanlarında yeni yaklaşımlar oluşturmak ve bu alanda birçok düzenleme gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu amaçla müşteriler ve yatırımcılar için riskleri minimize eden düzenlemelere gidilerek piyasaların performansı artırılmaya çalışılmalıdır (Claessens vd., 2001a: 4).

Gelişmekte olan ülkelerde finansal sektöre devletin müdahalede bulunması genellikle olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Örneğin bankaların devlet elinde toplanması, finans sektörünün gelişimini engellerken, krizlere de bir bakıma ortam hazırlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli fırsatları da beraberinde getiren e-finanstan maksimum şekilde yararlanabilmek için bazı kural ve kurumların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir (Claessens vd., 2001a: 4);

- Mobil ve uydu aracılığıyla bağlantı altyapı kalitesi güçlendirilmeli ve özel firmaların piyasaya girişi sağlanmalıdır.
- İnternet üzerinden yapılan işlemler özel güvenlik gerektirdiğinden bazı yaptırımların ve düzenlemelerin yürürlüğe konulması gerekmektedir. (Örneğin dijital imza ve sertifikasyon güvenlik sistemi uygulamalarını geliştirmek gibi).
- E-finance'ın finansal kurumlara ve sermaye piyasalarına yayılabilmesi için bilginin kalitesi artırılmalıdır.
- Finansal kurumların daha etkin çalışabilmesi için rekabet kuralları ve piyasa kuralları gözden geçirilmeli ve yeniden düzenlenmelidir.
- E-finance ile birlikte kontrat zorlamaları daha önemli hale gelmektedir. Fakat yeni teknoloji bu sorunların üstesinden gelebilmektedir. Ayrıca kurallar oluşturulurken global düzeyde düşünülüp oluşturulmalıdır.
- Risk yönetimi yatırımcıları ve tüketicileri korumak için daha fazla önem arz etmektedir. E-finance uzun dönemde riski arttırmaktadır. Bu yüzden kişisel hakların korunması ve dolandırıcılığa yönelik eylemlerin azaltılması için yetkili kurumların aldığı önlemler artırılmalıdır.

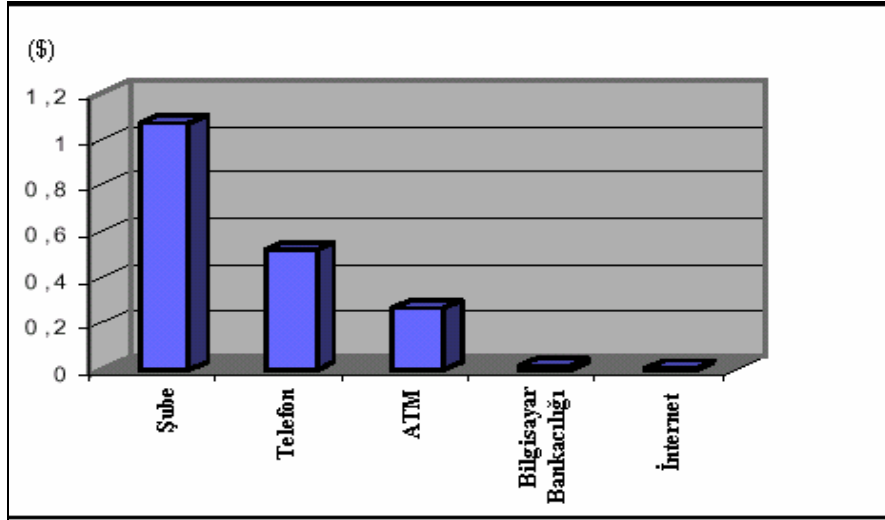
IV. ICT, İşlem Maliyetleri ve Asimetrik Enformasyon

A. ICT ve İşlem Maliyetleri

Piyasalarda yapılmak istenen işlemleri gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duyulan bilgileri sağlamak, beraberinde belirli maliyetleri getirmektedir. Özellikle yoğun işlemlerin gerçekleştirildiği finansal piyasalar bilgi maliyetleri açısından en üst sıradadır. Bazı durumlarda piyasada fon arz ve talep edenler finansal piyasaların doğasından kaynaklanan yüksek bilgi edinme maliyetleri nedeniyle işlemlerini gerçekleştiremezken, yüksek işlem maliyetlerine katlandıkları durumlarda ise toplam maliyetler ve fiyatlar artacağı için piyasa talep yapısında bir daralmayla karşılaşmaktadırlar (Karahana, 2003: 216). Ayrıca

finansal aracılık kurumlarının zamanla gelişmesi, bilgi edinme maliyetleri üzerinde azaltıcı etkide bulunurken, bu piyasalarda işlem yapanlar oldukça yüksek işlem maliyetlerine katlanmak zorunda da kalmaktadırlar.

Enformasyon ve iletişim sektörlerinde görülen teknolojik gelişme, finansal piyasalardaki işlem maliyetlerini, finansal aracılılarla karşılaştırıldığında çok daha büyük bir oranda düşürmektedir. ICT alanındaki teknolojik ilerlemeler özellikle internet ve kablosuz iletişim sistemlerindeki gelişmeler ihtiyaç duyulan bilgilerin doğrudan ve en az maliyetli olarak elde edilmesini sağlayan araçları sunmaktadır (Welfens, 2002; 67-68). Günümüzdeki koşullar, internet ortamında bankacılık ve finansal aracılık gibi finans işlemlerinin maliyetlerine büyük ölçüde yansımıştır. Banka şubesinden yapılan işlemin maliyeti 1.27\$ olarak gerçekleştirilirken, ATM ile aynı işlemin maliyeti 0.27\$'a düşürülebilmektedir. Söz konusu işlemin internet üzerinden maliyeti ise sadece 0.01\$ olarak gerçekleşmektedir. Benzer biçimde ABD'de aracılık işleminde her türlü işlemi sağlayan broker işlem başına 150\$ ücret talep ederken, ucuz hizmet veren broker 69\$ talep etmekte, internet üzerinde çalışan online broker ise işlemi 10\$ gibi bir ücretle gerçekleştirmektedir (UNCTAD, 2000: 55). Şekil 3'ten görüldüğü üzere, internet ve uygulamaları finansal hizmetlerin sağlanmasında diğer yöntem ve teknolojilerle kıyaslanmayacak kadar maliyet tasarrufları sağlamaktadır.

Kaynak: Hilbert, 2001, s. 34.

Şekil 3: Banka İşlem Maliyetlerindeki Değişim

B. ICT ve Asimetrik Enformasyon

Neo-Klasik finans teorisi, tam rekabetçi sermaye piyasaları varsayımına dayanmaktadır. Piyasaların mükemmel işlediği ve ekonomik birimler arasındaki enformasyonun eksiksiz olduğu durumlarda fon temini hususunda hiçbir sorun çıkmaması ve fonların en etkin kullanıcılara aktarılması mümkün olmaktadır. Fakat günümüzde finans piyasalarının da dahil olduğu bir çok piyasa tam rekabet koşullarında çalışmamakta ve iktisadi birimlere tam bilgiyi sunamamaktadır. Sözleşme yapan taraflar arasındaki eksik enformasyondan kaynaklanan asimetrik enformasyon^(*) ve buna bağlı sorunlar finansal piyasaların işleyişinde büyük etkiye sahip olmaktadır (Ökte, 2001: 1).

Kredi piyasalarında genellikle ters seçim ve ahlaki tehlike olmak üzere iki çeşit enformasyon problemi vardır. Kredi piyasalarında ters seçim problemi, taraflar arasında kredi sözleşmesi yapılmadan önce kredi verenlerin kredi verdikleri kişilerin bütün özelliklerini bilmemeleri nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Borç verenin borç alanın risklilik derecesi ve vermiş olduğu kredinin geri ödenmesi konusunda yeterli bilgiye sahip bulunmaması ters seçime neden olmaktadır. Ahlaki tehlike ise, sözleşme yapıldıktan sonra ortaya çıkmakta ve saklı faaliyetten kaynaklanmaktadır. Saklı enformasyon, ekonomik ilişkide bir tarafın faaliyetinin diğer taraf tarafından gözlenememesidir. Asimetrik enformasyondan kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike olguları, finansal piyasalarda arz ve talep edilen fonların uyumlaşmasında büyük sorunlara neden olmakta ve piyasa yapısını daraltmaktadır.

Son yıllarda enformasyon ve iletişim sektörlerinde görülen hızlı gelişmeyle birlikte ortaya çıkan yeni araç ve yöntemlerin asimetrik enformasyondan kaynaklanan sorunları belli ölçülerde hafiflettiğini söylemek mümkündür. Verilerin toplanmasını, işlenmesini ve dağıtılmasını daha etkin kılan bilgisayarlar, internet ve kablosuz iletişim araçları bilginin finansal piyasalarda yayılmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan ve kredi derecelendirme sistemleri adı verilen sistemler kullanılarak piyasada bilginin asimetrik dağılımının önüne geçilebilmektedir. (Karahana, 2003: 221). Bu derecelendirme sistemleri temel olarak şu şekilde işlemektedir. Piyasalardaki mevcut tüm veriler ilk olarak bilgisayar ortamına aktarılmakta, bilgisayarlar üzerinde işlenmekte ve işlenen bilgilerden yeni bilgiler türetilmektedir (Petersen ve Rajan, 2000: 5-6). Son aşama olarak bu bilgiler internet ortamına atılarak belli bir ücret karşılığı ihtiyacı olan birimlerin kullanımına sunulmaktadır. Bu sayede piyasa yapısının daralmasına ve sınırlı sayıda işlemin gerçekleşmesine yol açan asimetrik enformasyon probleminin önüne geçilebilmektedir.

(*) Asimetrik enformasyon, piyasalardaki iktisadi birimlerden bazılarının diğerlerine göre daha fazla veya daha az enformasyona sahip olmasıdır.

V.Sonuç

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde gözlenen hızlı gelişim ülkelerin ekonomik performansları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu tür teknolojilere yatırım yapan ülkeler ekonomik büyüme ve verimlilik performanslarını arttırmakta ve uluslararası rekabette diğer ülkelere karşı avantaj sağlamaktadırlar. Diğer yandan internet ve benzeri teknolojiler firmalar açısından da önemli avantajları beraberinde getirmekte ve birçok firma interneti iş süreçlerine adapte edebilmek için çalışmalar yapmaktadır. E-ticaret adını verdiğimiz bu uygulamalar ile birlikte firmalar, etkinliklerini attırmakta ve maliyet tasarruflarına gidebilmektedir. Özellikle B2B ve B2C e-ticaret uygulamaları dünya ticareti içerisinde büyük bir paya ulaşmış durumdadır. E-ticaretin hızla büyümesinin altında yatan temel etmen internet teknolojisinin sunmuş olduğu olanaklardan maksimum düzeyde yararlanabilmektir.

Yeni teknolojilerin büyük değişim yarattığı alanlardan biri olan finansal piyasaların yapısı 1990'lı yıllardan itibaren teknolojik gelişmenin etkisiyle büyük dönüşüm yaşamaya başlamıştır. E-finans adı verilen ve birçok gelişmiş ülkede yoğun bir kullanıma ulaşan finans sağlama olanakları son yıllarda oldukça yoğun ilgi toplamaktadır. E-finans ile birlikte bankalar tarafından gerçekleştirilen hizmetler başka kurumlar tarafından da gerçekleştirilmeye başlanmış, bu çerçevede yeni finansal hizmet kurumları doğmuş ve finansal piyasalar fiziki mekandan bağımsız hale gelmiştir.

Finansal piyasalarda işlem yapan taraflar açısından işlem maliyetleri önemli rol oynamaktadır. İşlem maliyetlerine katlanıldığı durumlarda maliyetler fiyatlara yansımakta piyasa yapısı daralmakta, katlanılmadığı durumlarda ise piyasada sınırlı sayıda işlem gerçekleştirilebilmektedir. Buna karşın ICT sektörlerindeki gelişme ile birlikte işlem maliyetlerinde önemli düşüşlerin yaşandığı göze çarpmaktadır. Yeni teknolojiler piyasaların etkinliğini de arttırmaktadır. Piyasada işlem yapan taraflar arasındaki asimetrik enformasyondan kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike gibi sorunlar verilerin işleme ve gizli bilgilerin açık bilgiye dönüştürülme sürecinde kullanılan hızlı bilgisayarlar, İnternet ve benzeri dağıtım kanalları sayesinde kısmen hafifletilmiştir.

Sonuç olarak, finansal sistemleri zayıf olan gelişmekte olan ülkelerin yaşanan dönüşümden yarar sağlayabilmeleri, beraberinde bir dizi önlem ve çalışmayı da zorunlu hale getirmektedir. Bu çerçevede iletişim altyapısının geliştirilmesi, risk yönetiminin kurumsallaştırılması ve rekabet politikasının açık bir şekilde ortaya konulması gelişmekte olan ülkelerin zayıf finansal piyasa yapılarını güçlendirmekte ve finansal piyasaları daha etkin kılmaktadır.

Kaynaklar

- Akın, H. Bahadır (2001), Yeni Ekonomi: Strateji, Rekabet, Teknoloji Yönetimi, 1. Basım, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Allen, F. vd. (2002), "E-finance: An Introduction", *Journal of Financial Research*, 22, ss. 5 27.
- Anbar, A. (2002), "Yeni Ekonomi ve E-Ticaretin İstihdam, Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Üzerindeki Etkisi", *İş-Güç Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2. http://www.isguc.org/edusun_yenieko.php, erişim:03/03/2004.
- Atkinson, R. ve Court, R. (1998), The New Economy Index, Report, <http://www.neweconomyindex.org>, erişim:12/03/2004.
- Bosworth, B. ve Triplet, J. E. (2000) "What's New About The New Economy? IT, Economic Growth and Productivity", *International Productivity Monitoring*, Vol:2, ss. 19 30.
- Bozkurt, V. (2000), Enformasyon Toplumu ve Türkiye, 3. Baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Claessens, S. vd. (2000), "Electronic Finance: Reshaping the Financial Landscape Around the World", *The World Bank Financial Sector Discussion Paper*, No:4, www1.worldbank.org/finance/assets/images/Electronic_Finance_Discussion_Paper_No_4.pdf, erişim:17/04/2004.
- Claessens, S. vd. (2001a), "Electronic Finance: A New Approach to Financial Sector Development", UNCTAD Expert Meeting, www.ictupdate.cta.int/index.php/filemanager/download/20/Glaessner-Claessens.pdf, erişim: 12/05/2004.
- Claessens, S. vd. (2001b), "E-finance in Emerging Markets: Is Leapfrogging Possible?", *The World Bank Financial Sector Discussion Paper*, No:7. www1.worldbank.org/finance/assets/images/E-Finance_II.pdf, erişim: 22/04/2004
- Davies, G. vd. (2000), "Technology, the Internet and the New Global Economy", *Goldman Sachs Global Economic Paper*.
- Forster, N. (2000), "The Potential Impact of Third-wave technologies on Organizations", *Leadership and Organization Development Journal*, 21/5, ss. 254 263.
- İnternet: www.emerald-library.com, erişim:04/03/2004.
- Gordon, R. (2000), "Does the New Economy Measure Upto the Great Inventions of the Past", *NBER Working Paper*, No:7833.
- Hilbert, Martin R. (2001), From Industrial Economics to Digital Economics:An Introduction to the Transition, United Nations Publication.
- İnceoğlu, Mustafa M. (2002), Dünyada ve Türkiye'de Elektronik Ticaret, Compotek 2002, http://www.bornova.edu.tr/~inceoglu/comp_otek_el_tic.pdf, erişim:17/04/2004.
- Jentsch, R. ve Miniotas, A. (1999), "The Application of E-commerce to SME",

- Proc. 10th.Australasian Conference on Information Systems, ss. 435 448.
- Karahan, Ö. (2003), “Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Finansal Piyasa Üzerine Etkileri”, *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, Derbent-İzmit, ss. 215 224.
- OECD (1999), *The Economic and Social Impact of E-commerce*, OECD Publication.
- Ökte, K. S. (2001), “Finansal Piyasalarda Asimetrik Enformasyon Problemi: Temel Kavramlar, Literatür ve Çözüm Önerileri”, *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 19, Sayı:1-2, www.iktisat.uludag.edu.tr/dergi/9/10-kutlu/kutlu.htm - 98k , erişim: 20/06/2004
- Özgener, Ş. (2003), “Küçük ve Orta Boy İşletmelerin E-Ticarete Adaptasyonu ve Devletin Rolü”, *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, Derbent-İzmit, ss. 261 274.
- Petersen, A. Mitchell ve Raghuram, G. Rajan (2000), “Does Distance Still Matter ? The Information Revolution in Small Business Lending”, *NBER Working Paper*, No:7685. <http://dsl.nber.org/papers/w7685.pdf>, erişim: 17/06/2004.
- Söylemez, A. (2001), *Yeni Ekonomi*, Boyut Yayınları, İstanbul.
- UNCTAD (2000), *Building Confidence, Electronic Commerce and Development*, <http://www.r0.unctad.org/ecommerce/docs/building.pdf>, erişim:22/04/2004.
- Welfens, Paul J.J. (2002), *Internet Economics.net: Macroeconomics, Deregulation and Innovation*, [http:// www.internetconomics.net](http://www.internetconomics.net), erişim :18/03/2004
- <http://www.wto.org>, erişim:15/04/2004.